

Çatışma Kuramı Bağlamında Menekşe Toprak'ın Yapıtlarında Göç ve Göçmenlik

Efnan Dervişoğlu¹ ve Tuncay Bilecen²

Öz

Günümüz yazarlarından Menekşe Toprak, önce öyküleriyle tanınmıştır; yazarın ilk kitabı da öykülerini bir araya getiren ve 2007'de yayımlanan *Valizdeki Mektup*'tur. İkinci öykü kitabı *Hangi Dildedir Aşk'ın ardından* romana yönelen yazarın kendi yaşamından izler de taşıyan ilk romanı *Temmuz Çocukları*, 2011'de okurlarla buluşur; onu diğer romanları *Ağtın Sonu*, *Arı Fısıltıları* ve *Dejavu* izler. Toprak, ilk öykülerinden itibaren içsel yaşamlarını derinlemesine irdelediği karakterler yaratmış; ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet, kadın erkek ilişkileri, göç ve göçmen yaşamı konularını işlemiştir. Bu makalede, Menekşe Toprak'ın öykülerinde ve romanlarında göç ve göçmenlik olgusunu hangi boyutlarıyla ele aldığı çatışma modeli bağlamında irdelenecektir. Göç araştırmaları bakımından kullanışlı ve esnek bir model olan çatışma modeli, özellikle disiplinler arası çalışmalarda farklı alanlardaki bilgi dağarcığını bir araya getirme ve yoğunurma potansiyeliyle ilgili yazına önemli katkılar sağlamaktadır. Toprak'ın yapıtları, farklı çatışma düzeylerine ilişkin sunduğu zengin örneklerle göçün çok katmanlı ve değişken yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Menekşe Toprak, göç, kadın, öykü, göç ve çatışma modeli

ABSTRACT IN ENGLISH

Migration and migrancy in the Works of Menekşe Toprak in the Context of Conflict Theory

A migration movement began in the mid-1950s and increased in the 1960s from Turkey to Germany, initially with education and internships, and then primarily with labor migration. To regulate this movement and formalize the process, the two countries signed a labor agreement on October 30, 1961. While a considerable amount of research in the literature examines the labor migration to Germany through its media coverage, these studies often focus on specific newspapers. The selection of these newspapers is largely influenced by their accessibility in digital formats. However, this study differs from similar research in the literature by examining all local and national newspapers that were in publication in 1961. This research investigates how local and national newspapers that were in publication in October, November, and December of 1961 covered the labor migration to Germany. Based on a qualitative method, this research reached 229 pieces of content through document analysis, and these contents were analyzed inductively using thematic content analysis. The analysis of the newspaper content resulted in two main findings. The first is that the initial workers who went to Germany were skilled and educated, and the second is that the Employment Agency (İş ve İşçi Bulma Kurumu) had started sending workers long before the labor agreement.

Keywords: Menekşe Toprak, migration, conflict model of migration, story, women

¹ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, efdervisoglu@gmail.com

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, tuncaybilecen@gmail.com

Giriş

1970'te Kayseri'de doğan Menekşe Toprak, ilk ve ortaöğrenimini Köln'de ve Ankara'da tamamlar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirir. Ziraat Bankası Bankacılık Okulu'ndaki eğitiminin ardından Ankara'da, Ziraat Bankası'nda çalışır; aynı bankanın Berlin şubesinde uzman olarak görev alır (Ağaoğlu ve Saral, 2013: 450). Berlin'e gittiğinde, yıl 1999'dur; sonradan “ölesiye sıkıldığım bir işti” (Toprak, 2012: 117) diyeceği bankacılıkta devam etmek istemeyen yazar ilgi duyduğu alanlar olan çevirmenlik ve romancılık işine yönelir.

Menekşe Toprak'ın ilk kitabı, 2007'de yayımlanan öyküler toplamı *Valizdeki Mektup*'tur; onu, 2009'da yayımlanan diğer öykü kitabı, *Hangi Dildedir Aşk* izler; ardından da romana geçer. Çeşitli dergilerde, antolojilerde öyküleri yer alan Toprak'ın ilk romanı *Temmuz Çocukları*, 2011'de yayımlanır. 2014'te yayımlanan *Ağtın Sonu* Toprak'a 2015'te, Duygu Asena Roman Ödülü'nü kazandırır. Yazar, 2018'de yayımlanan *An Fısıltıları* ile de 2019'da Ankara Üniversitesi Roman Ödülü'nü alır. Son romanı “Dejavu” (2022) ile ise Berlin Kültür Senatörlüğü'nün verdiği 2021 Yılı Edebiyat Bursu Ödülü'ne layık görülür.

Göç edebiyatını en temelde, göçmen yazarların yapıtları ve göç olgusunu çeşitli biçimleriyle ele alan yapıtlar olarak ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki yazarın göçmen kimliğine ikincisi ise yapıtın göçle kurduğu ilişkiye vurgu yapmaktadır. Bazı durumlarda ise bu iki özellik kesişir ve göçmen kimlikli yazarların göçle ilgili metinleri olarak karşımıza çıkar. Bu metinlerin bazıları her ne kadar kurguya dayansa da Menekşe Toprak örneğinde olduğu gibi içlerinde yaşamışlıklar, gözlemler ve deneyimler barındırdığından göç yazını için kıymetli birer başvuru kaynağı olma özelliği taşırlar. Bu bildiride, gerek göçmen kimliğiyle gerekse de yapıtlarında göç konusuna doğrudan ve dolaylı şekilde yer vererek göç yazınına zengin bir kaynak sunan Menekşe Toprak'ın yapıtları çatışma kuramı bağlamında irdelenecektir.

Teorik Çerçeve

Göç yazınındaki teorik yaklaşımlar göçün farklı boyutlarıyla kavranabilmesi için çeşitli araçlar sunmaktadır. Esnek bir model olan çatışma modeli ise, göçü bireysel ve toplumsal boyutları ve buna etki eden politik kararları kapsayacak şekilde yorumlamaktadır. Bu modele göre, göç dinamik bir süreç olarak kabul edilmekte ve bu sürecin göç kavramının boyutlarına sığmayacak kadar hareketli ve değişken karakterli olduğu düşünülmektedir. Kişileri göç etmeye iten nedenler ise insanî güvenlik arayışıyla açıklanmaktadır.

Göçe neden olan çatışmalar mutlaka can güvenliği için tehlike oluşturan fiziksel bir tehditler olmak zorunda değildir; bunlar yoksulluk, yoksunluk, işsizlik gibi ekonomik temelli çatışmalar olabileceği gibi etnik, dinsel azınlıkların yaşadığı ya da toplumsal cinsiyet ya da cinsel yönelim temelli çatışmalar şeklinde de tezahür edebilir. Ayrıca bu çatışmalar ayrıca bireyler arasında vuku bulabildiği gibi toplum ve devlet temelli olarak da gerçekleşebilir (Sirkeci, 2009; Tilbe, 2016; Sirkeci ve Cohen, 2016; Sirkeci vd., 2019; Bilecen ve Sirkeci, 2021). Dolayısıyla burada kişiyi yer değiştirmeye iten doğrudan ya da dolaylı tüm bireysel (mikro), toplumsal (mezo) ve devletlerin politik kararları (makro) faktörler “çatışma” kavramının içerisinde değerlendirilebilir (Bilecen, 2022).

Göç hareketleri çatışma dönemlerinde yoğunluk kazansa da göç olgusunu çatışmayla sınırlandırmamak gerekir, çünkü insanî güvenlik arayışı olarak göç, çeşitli sebeplere bağlı olarak çatışma olmayan dönemlerde de (anlaşma / uzlaş) devam etmektedir. Uzlaşmazlığın yerini

şiddete bıraktığı çatışma durumu da insanî güvenliğin sağlandığı “anlaşma ve iş birliği” durumu da bu modelde mobilizasyonu sağlayan nedenler olarak ifade edilmektedir.

Yerleşilen yeni yerde de başta uyum süreçleri olmak üzere kültürel, sosyal, ekonomik, politik yeni çatışmalar ya da uzlaşılar ortaya çıkacaktır. Çatışma durumunun süregelen olması bazı durumlarda yeni yer değiştirmelere yol açabilirken, uzlaşma durumunda uyum süreci daha az sancılı yaşanmakta ve daha kısa sürmektedir. Göç alan ve veren bölgeler arasında ortaya çıkan göç kültürü sayesinde, göçmen politikaları değişse bile sosyal ağların etkisiyle sürekli bir değişim içinde olan göç koridoru açık kalmaktadır (Zeyneloğlu ve Sirkeci, 2014; King ve Skeldon 2010).

Sosyal ağlar sayesinde göçmenler, ulusal, etnik, dini, kültürel bağlarını ve ilişkilerini kullanarak güvensiz bölgelerden güvenli bölgelere doğru daha rahat hareket edebilirler. Birliktelik, aynı kaderi paylaşma duygusu ve dayanışma ağları ise göçmenlerin zorluklarla mücadele etmesini kolaylaştırır ve yalnızlık hissini ortadan kaldırır. Böylece benzer toplumsal yapılarla sahip olanlar, belirli yerlerde kümelenerek dinamik sosyal ağlar oluştururlar (Dedeoğlu, 2014; Çakırcı, 2015; Kaya, 2016; Bilecen, 2016). Göç kültürüyle oluşan bu güvenli koridorlar ve sosyal bağlarla deneyimlerin aktarılması sayesinde çatışmanın şiddetinin azalmasını sağlayabilir.

Türkiye ile Almanya arasındaki göç koridoru 1960’lı yılların başında geçici işçi kabulüne ilişkin ikili anlaşmalarla başlamış, daha sonra iki ülke arasında oluşan göç kültürüyle göç, göç politikalarına bağlı olarak yıllar içerisinde biçim değiştirerek devam etmektedir.

Menekşe Toprak’ın Yapıtlarında Göç ve Göçmenliğe Dair Çatışmalar

1. Bireysel / Psikolojik Çatışmalar

Göç, ister gönüllü ister zorunlu nedenlerle gerçekleşsin, yer değiştiren kişilerin bazı psikolojik çatışmalar yaşamaları kaçınılmazdır. Bu çatışmalar, çoğu zaman daha göç kararı alınırken başlar; göç sırasında ve göç edilen yerin koşullarına uyum sağlama döneminde çeşitli şekillerde devam eder. Bu bakımdan göç, bir defada gerçekleşen ve hayatta yeni bir sayfa açılan bir dönemden ziyade, etkileri uzun yıllar devam eden, belki de hiç geçmeyen birçok çatışmanın ana nedenidir (Bilecen, 2019).

Göçün özellikle ilk yılları zorluklarla doludur. Toprak’ın yapıtlarında bu zorlukların kişilerde neden olduğu duygu durumlarına ilişkin birçok örnek bulmak mümkündür. Örneğin “Ah! Şarap İçerken Bir de Gazete Okusam” öyküsünde ekonomik güvensizliğin yarattığı “ihtiyat duygusu” şöyle verilir: “Köln’deki ilk aylarında yol bilmez, iz bilmez bir halde beş kadınla aynı odayı paylaştığı yurttan, fabrikadan eline geçen 800 Mark’ın tek bir fenliğini harcarken bile nasıl da keyfi kaçıyordu” (Toprak, 2007: 101-102). *Temmuz Çocukları* romanında ise gereğinden fazla yiyecek istifi yapan ve eksilen bir şeyin yerine hemen yenisini koyan Şükriye Hanım, bu duruma ilişkin bir başka örnektir.

Göçün ilk yıllarında yaşanan güvenlik endişesi ve uyum sorunundan kaynaklanan çatışmalar göçmenliğin ileriki dönemlerinde kalıcı birtakım psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Bulunduğu yeri yadırgama, aidiyet duyamama, yalnızlık, kaygı bozukluğu böyle anlarda sıkça yaşanan duygu durumlarıdır. Kimi zaman memleket hasreti şeklinde de tezahür eden bu duyguyu yaşayanlar “mide ağrısı, iştahsızlık, uyku bozukluğu, baş ağrısı gibi güçlü somatik belirtiler gösterebilmekte, dikkat dağınıklığı, dalgınlık, kayıtsızlık yaşayabilmektedir (Yalçın, 2017: 58-59).

Toprak'ın yapıtlarında sadece Türkiye'den gelen göçmenlerin değil, göç olgusunun evrenselliği içinde farklı göçmen gruplarının yaşamlarına da tanıklık ederiz. Örneğin, "Eve Dönüş" öyküsünün kahramanı Yeni Zelanda'dan ülkesi Almanya'ya dönen ve derin bir aidiyet sorunu ve yabancılık duygusu yaşayan Alman bir kadındır. Bu öyküde göçmenlerin yaşadığı aidiyet sorunu işlenir.

Yazarın gözlem ve deneyimlerinden de yararlandığı yapıtlarında aidiyetsizlik duygusu önemli bir tema halindedir. *Temmuz Çocukları*'ndaki Aysu karakterinin kendisini iki topluma da ait hissedemeyişi, arada, arafta kalmışlığı tüm yaşamını etkiler sözgelimi: "belki güzel olmak bu dünyadaki varoluşuyla benzer bir özelliğe sahipti: İkisi de ne vardı ne yoktu, ne tam silikti ne tam görünürdeydi" (Toprak, 2011: 180).

2. Aile İçi Çatışmalar

İkili anlaşmalar çerçevesinde Almanya başta olmak üzere yurtdışına giden ilk göçmen işçiler, yalnız kadınlarla yalnız erkeklerdir; zaman içinde evli olanların eşlerinin de çalışma amacıyla yurtdışına çıkmasıyla aile büyüklerinin yanına yerleştirilen ya da yakın akrabaya emanet edilen çocuklar Türkiye'de yaşamayı sürdürürler. Almanya, Kasım 1973'te göçmen alımını durdurmasına rağmen göç bu sefer aile birleşmesi yoluyla devam etmiştir (Castles, 2010; Ersanlı ve Koopmans, 2011). Göçmenler açısından ekonomik ve yasal koşulların hazırlanması oldukça zor olduğundan çekirdek aile üyelerinin bir araya gelebilmesi, uzun yıllar almış; hatta kimi ailelerde, gençlerin kendi yaşamlarını kurmalarına bağlı olarak, bu hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Bu durumda annesinden ya da babasından, bazen her ikisinden uzakta yaşamak zorunda kalan çocukların temel ihtiyaçları, güven duyulan yetişkinler tarafından karşılanır; ne var ki sevgi ve şefkat duygularından, anne-baba ilgisinden yoksun büyüyen çocukların yaşadığı terk edilmişlik duygusu pek çoklarında travmatik etkiler bırakır.

Ebeveynlerinden birinden ya da her ikisinden ayrı yaşamak, ruhsal yönden yıpratıcı, kaygılandırıcı bir durumdur. Menekşe Toprak'ın yapıtlarında bu ayrılığın psikolojik etkileri, önemli bir tema halinde karşımıza çıkar. *Temmuz Çocukları*, bölünmüş ailelerin yaşadıkları psikolojik sorunlara ilişkin önemli analizler sunmaktadır.

Memlekette bırakılan çocuklara dair çekilen vicdan azabını onlara her istediğini alarak bastırmaya çalışmak, göçmen ailelerde gözlenen tipik bir davranış özelliğidir. Toplumda yaşananların bir tür tutanağı olan edebiyatın, bu konuyu da göz ardı etmediği açıktır. İsmail Uyaroğlu, "Annesi Almanya'da Çalışan Çocuğun Şiiri"nde şöyle der sözgelimi: "Hiçbir şey istemiyorum / Ne oyuncak, ne saat, ne elbise / Herkesinkinden yeni paltom / Kalın ve kürklü sözde / Ama herkesten çok üşüyorum gene" (1981: 52). *Temmuz Çocukları*'ndaki Şükriye Hanım'la Sabri Bey de şirdeki çocuğun annesinden farklı bir yol izlemez. Çocuğu, istediği eşyayla buluşturmak, hatta mümkünse bunu en iyisini ve pahalısını alarak yapmak, vicdanen bir rahatlama sağladığı gibi eşya yoluyla çocukla bir bağ kurulmasına da imkân verir:

Farklı boyutlarda da olsa her ailede yaşanan kuşak çatışması, Toprak'ın yapıtlarına da yansıyan bir olgudur. Kültürel değerlerini ve alışkanlıklarını sürdüren birinci kuşak göçmenlerle çocukları arasındaki anlayış farklılığı çatışmalara yol açar. Bu çatışmaların bir boyutunu, ilk kuşağın çocukları ve torunları için duyduğu "Almanlaşmak" kaygısı oluşturur. "Almanlaşmak", kültürel köklerden kopmak ve aslını inkâr etmekle eşdeğer tutulduğundan yabancılarla ilişkiler ve geleneksel değerlerin dışındaki davranışlar hoş karşılanmaz. Örneğin *Temmuz Çocukları*'nda Şükriye Hanım, çocuklarının halini görünce "Kendileri bir gün

öldüklerinde bütünüyle dağılıp gidecekler. Torunları herhalde, tıpkı Almanlar gibi, birbirlerini yolda görseler tanımayacaklar” (Toprak, 2011: 225) diye kaygıya kapılır.

Göçmen ailelerde eşler arasında yaşanan çatışmaların önemli bir nedeni, geri dönüş konusundaki fikir ayrılığıdır. İşçi göçüyle Almanya’ya giden kadınların çoğunun yaşamak için Almanya’yı tercih etmeleri, birçok edebiyat ürününde karşılaştığımız bir durumdur. Bunda, kadınların göç ettikten sonra elde ettikleri bazı hakları kaybetmek istememesinin önemli bir rolü vardır. Nitekim geri dönüş göçü üzerine yapılan birçok alan çalışması da kadınların erkeklere göre anayurtlarına dönmeyi daha az istediklerini ortaya koymaktadır (Fenicia vd., 2016; Girma, 2017; Bilecen, 2020). *Temmuz Çocukları*’nda da Sabri Bey’in arada nükseden geri dönme isteğinin Şükriye Hanım tarafından bastırıldığı gözlenir. Kadınların Almanya’da yaşamayı seçmeleri, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilebilir; özellikle kırsaldan gelip çalışma yaşamına dahil olan ve aile geçimine katkıda bulunan kadınların kadın kimliğine ait kalıp yargılardan uzaklaşmış olmaları, bu seçimde etkilidir: “Kocasını en az çeyrek asırdır sıkılıyor, çeyrek asırdır memlekete geri dönmek istiyor ve çeyrek asırdır Şükriye Hanım onun bu memleket özleminin önünde sert bir kaya gibi duruyor” (Toprak, 2011: 54).

3) Dil Yetersizliği Nedeniyle Yaşanan Çatışmalar

Menekşe Toprak’ın yapıtlarında uyum konusunun en temelde; Almanya’ya göç eden ve Almanya’dan dönen göçmenlerin uyum süreçleri olarak iki şekilde ele alındığını söyleyebiliriz. Yazar, bunun dışında öykü ve romanlarında Almanya’daki diğer toplulukların uyum süreçlerine ve göçmenlerin bu bakımdan ev sahibinin gözünden nasıl algılandığına ilişkin de birçok tespiti yer vermiştir.

Cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki vasıf, dil yeterliliği gibi unsurların yanı sıra ev sahibi toplumun siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı göçmenlerin adaptasyonlarını etkilemektedir (Hugo, 2014; Alexander vd., 2007). Bu konuda yapılan alan çalışmaları göstermektedir ki dil yeterliliği olmayan göçmenlerin uyum süreçleri hem daha zor olmakta hem de ayrımcılığa uğrama ihtimalleri artmaktadır (Piller ve Takahashi, 2011; Stevens vd, 2012; Dedeoğlu, 2014). Göç edilen ülkenin dilini konuşamamak göçmenlerin sosyal hayatlarını izole bir biçimde sürdürmelerine ve daha fazla kendi içlerinde sosyalleşmelerine neden olmaktadır.

Kendisi de Almanya’ya göç etmiş bir ailenin üyesi olan Toprak, yapıtlarında birinci kuşak göçmenlerin dil yetersizliği nedeniyle yaşadıkları çatışmalara ilişkin birçok örnek vermiştir. Örneğin “Valizdeki Mektup” öyküsünde, yukarıda sözü edilen izole olma haline ilişkin yaşanmışlıklardan beslenen canlı pasajlar bulunmaktadır:

Memlekette bir ay boyunca sokaktan eve girmeyen, sürekli koşuşturma içinde olan babamın geri döndüğümüzde, günlerini daha çok ev ve iş arasında geçirmesinin, arada bir akrabalara, tanıdıklara yapılan ziyaretler dışında pek dışarıya çıkmamasının üşengeçliğinden çok, başka nedenlere bağlı olduğunu ancak büyüdüğümde anlamıştım. Dilini bilmediği, öğrenmemek için büyük bir aşkla direndiği bu ülkede, babam hep bir yabancı olarak kalmış; bu yabancılığıyla da içe kapanık, beceriksiz adam kimliğine bürünüvermişti (Toprak, 2007: 10).

Ana dil göçmenler için güvenli bir sığınaktır. Özellikle birinci kuşak göçmenler çoğu zaman bu güvenli alandan çıkamadığı için göç ettikleri ülkenin dilini ya öğrenememiş ya da çok uzun süre öğrenmemekte direnmiştir. Dolayısıyla ailelerin; hukukla, bürokrasiyle kurdukları ilişkilerde yardımlarına genellikle çocukları koşturmaktadır. Aileleri için adeta bir can simidi olan çocuklar, kimi zaman da ana dilleri yerine bulundukları ülkenin dilini konuştukları ve kültürünü

benimsedikleri için aileleri tarafından yadırganırlar: “Uzun bir süre evden uzak olduğunda, belki de bütün gece Almanca konuştuğu için bazen böyle anadilinden uzaklaşıp, refleksleri bile bir Almaninkileri andırırdı (Toprak, 2011: 224).

Menekşe Toprak, göçmenlerin uyum süreçlerini etkileyen dil yetersizliği sorununu ötekinin, bir başka deyişle ev sahibinin gözünden de irdelemiştir. Özellikle *Temmuz Çocukları*’nda kamusal alanda, kendi dillerini konuşan göçmenlerin ev sahibince nasıl algılandığına ilişkin örneklerle karşılaşırız. Dil yetersizliği, sadece birinci kuşak göçmenlere ait bir sorun değil, Almanya’da doğup büyüyen göçmen çocukların çoğunun yaşadığı önemli bir sorundur. Bu sorun, Almanların gözünden şöyle yansıtılır: “Özellikle Türk çocuklarının durumu vahim. Hele küçük Arap çocukları büyüsün, onların durumu daha da kötü olacak. Düşün ki, onuncu sınıfa gelmiş, ama hâlâ bir dilekçenin nasıl yazılacağını bile öğrenememişler. Ne Türkçe ne Almanca bilen koca bir nesil yetişiyor” (Toprak, 2011: 161).

4) Ayrımcılık Deneyimi ve Kültürel Çatışmalar

Uyum süreçlerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör de ayrımcılığa maruz kalmaktır. Göçmenler; farklı ırk / etnik köken, dinsel kimliklere sahip oldukları için ayrımcılığa uğradıkları gibi bazen göçmen statüsü bile ayrımcılığın gerekçesi haline gelebilir (Esses, 2021). Bu konuda yapılan çalışmalar; medya, okul, mahalle, iş ortamı ve diğer ortamlardaki önyargılı ve ayrımcı muamelenin göçmenlerin genel sağlık, zihinsel bütünlük ve öz benlik saygısını azalttığını dolayısıyla aidiyet duygularını zedelediğini ortaya koymaktadır (Edge ve Newbold, 2013).

Menekşe Toprak’ın yapıtlarında ayrımcılık; Türkiye’den göç edenlerin Almanya’da ve kendi yurtlarında maruz kaldığı ayrımcı muamele, diğer göçmen gruplarının Almanya’da maruz kaldığı ve göçmenlerin birbirlerine uyguladıkları ayrımcı muamele şeklinde farklı biçimlerde yer almıştır. Örneğin, bulunduğu kitaba adını da veren “Valizdeki Mektup” öyküsünde ev sahibinin gözünden Almanya’da yaşayan Türklere ilişkin ayrımcı ifadeler yer verilmiştir: “Anne, bizim eski komşumuz vardı ya, Bayan Schiffer, hanı beyaz bir köpeği vardı. O da öyleydi. Bana hep *Türkengör* diyordu (Türk veledi)” (Toprak, 2007: 15). “Hangi Dildedir Aşk” öyküsünde de bir Alman’ın bir Türk’ten çocuk sahibi olan kendi kızına yönelik öfkesine tanık olunur: “O Türk piçini doğurma demiştim o kadar, diye söyleniyordu telefondakine” (Toprak, 2009: 49).

Ayrımcılığın olmadığı, kültürel çatışmaların çok az hissedildiği durumlarda göçmenler göç edilen ülkenin kültürüyle ve sosyal gruplarla (etnik grup, din, ulus) daha kolay bağ kurabilmektedir (Yalçın, 2017). Ayrımcı muameleyle maruz kalmaları ve kültürel çatışma yaşamaları, göçmenlerin aidiyetlerini azaltırken bu bazı durumlarda ana yurtlarından getirdikleri din / mezhepsel / etnik kimliklerine daha fazla sarılmalarına da yol açabilir.

Göçmenlerin dinsel aidiyetleri göç ettikleri yerlerdeki uyum süreçleri üzerinde etkili olmaktadır. Farklı dinî aidiyetlere sahip olmak uyumu zorlaştırıp çatışmaları artırmakta ve göçmen toplumlarının içine kapanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan dinsel aidiyet adaptasyonu doğrudan etkileyen bir husustur (McAndrew ve Voas, 2014).

Türkiye göçmenlerinin ülkelerinden getirdikleri değerlerini, davranış biçimlerini, yeni katıldıkları toplumda da sürdürmek; dillerini, inançlarını, geleneklerini korumak istedikleri; bunun da Almanya’da Türklere ait bir azınlık alt-kültürü oluşturduğu bilinmektedir. Göçün ilk yıllarında ve devamındaki süreçte sosyal nedenlerle birbirlerine yakın oturmak isteyen

göçmenler, Kreuzberg gibi, kentlerin ucuz bölgelerine, marjinal alanlarına yerleşerek kendi gettolarını oluşturmuşlardır (Dervişoğlu, 2016).

Göç baskısına neden olan çatışmalar, keskin politik değişim dönemlerinde artmakta, mezo ve makro düzeylerde görünür olan bu çatışmalar özellikle azınlıklar üzerinde göç baskısına neden olmaktadır. Örneğin *Dejavu*'da ırkçılık nedeniyle yaşanan ayrımcılığa ilişkin örnekler yer alır: Suat Derviş, 1930'lu yılların Berlin'inde Hitler'in adım adım iktidarını kurmasının sosyal hayatta yarattığı değişimlere tanıklık eder. Muhafifler yeni rejime karşı mücadelelerini sürdürürken Yahudi aileler bir bir Berlin'i terk etmektedir, çok geçmeden Suat Derviş de değişen politik iklimden etkilenerek İstanbul'a dönecektir.

5. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik

Göç etmeye iten bir başka çatışma alanı ise cinsiyet güvenliğidir. Bireyler bu çatışmalar arttığında cinsel kimliklerini veya cinsel yönelimlerini daha özgür şekilde ifade edecekleri “güvenli” yerlere doğru göç etmektedir. Ancak bu çatışmalar göç edildiğinde sona ermeyebilir; dolayısıyla toplumsal cinsiyet veya cinsel yönelim temelli çatışmalar yerleşilen yeni yerde de yaşanabilmektedir. Bu çatışmalar bireyler arasında (mikro) yaşanabileceği gibi aile bireyleriyle ya da toplumla (mezo) da yaşanabilir (Sirkeci ve Erdoğan 2012; Sirkeci ve Cohen, 2016).

Toprak'ın yapıtlarına bakıldığında göçmen kadın karakterlerin çoğunun, geçmişten gelen yaralarına ve farklı bir çevrede çalışma yaşamına dahil olmalarına rağmen ayakta durmayı başaran, en azından bunu deneyen kadınlar olduğu dikkati çekmektedir. *Arı Fısıltıları*'nda ruhlara ses veren Toprak, Zahide'nin ruhunu şöyle konuşturur örneğin: “O tembel kocan hiç gider, yaban ellerde tutunabilir miydi? Gittin Zahide, gittin de dünyanın ta hangi ucuna kadar gittin?” (2018: 37) ifadesi, kocasıyla güç yarışına giren bir kadının değil, kendi gücünün sınırlarını, gurbette sınayan bir kadının ifadesidir.

Toprak'ın yapıtlarında, geleneklerine bağlı, erkek egemen bir toplumdan gelen kadınların Almanya'da daha rahat bir yaşam sürdüklerine tanıklık ederiz. Yaşamını kısıtlayan unsurlardan, baskıdan uzaklaşan kadının kendini gerçekleştirme potansiyeline sahip olduğu görülür. Üretime katılıp düzenli bir gelire kavuşmakla güven duygusu pekişen kadın için, yeni çevresi, daha özgür hissedebileceği bir ortam da sunmaktadır. Örneğin *Temmuz Çocukları*'ndaki Şükriye Hanım, Almanya'daki ilk zamanlarında ilk kez giydiği mini eteğiyle “sokaklarda dolaşırken kaygısız olmanın, özgür ve sorumsuz davranabilmenin ne kadar kolay olduğunu” (2011: 199) yaşayarak deneyimlemiştir. Şükriye Hanım'ın Almanya'daki ilk zamanlarından söz edilirken kullanılan “dünyayı erkeklerin gördüğü gözle görmenin huzuru” ifadesi önemlidir; bu ifade, anayurdun kültürel kodlarını beraberinde getirmenin de bir yanımasıdır.

Mekânın kadın yaşantısı ve davranışlarını düzenleyen önemli bir faktör olduğu Toprak'ın yapıtlarında kendisini hissettirir. Kendi ülkesinde ev dışında çalışmadığı halde burada çalışan kadınların özgüvenlerini geliştirdiği, aktif olarak katıldıkları yaşamın günlük uğraşlarında çekinik davranmadıkları gözlenir: “Hata yapmaktan korkmayan gözü kara bir kadın olduğu için, annemin dil sorunu hemen hemen hiç yoktu. Her yere giren çıkan annem, çalıştığı fabrikadaki kadınlarla dedikodu yapacak kadar öğrenmişti buranın dilini” (Toprak, 2007: 19).

Ev işleri ve çocuk bakımının kadının doğal görevi kabul edilip erkeğin çalışarak ailenin geçimini sağlaması, kadını ev içinde konumlandırırken erkeğin evde ve dışarıda güç kazanmasına neden olur. Cinsiyete dayalı bu iş bölümü, kadının çalışmasıyla sarsılır ki bu da “kadının erkekleşmesi” metaforuyla ifade edilir. Örneğin *Temmuz Çocukları*'ndaki Şükriye

Hanım, kocasının bir zamanlar kendisine “Fabrikada çalışa çalışa iyice erkek oldun” (Toprak, 2011: 52) dediğini hatırlar, bu da ev dışında ücretli bir işte çalışmanın erkeğin görevi olduğu kalıp yargısının somut ifadesidir.

Menekşe Toprak'ın yapıtlarında cinsellik çok önemli bir yer tutar. Öykülerini ve romanlarını kadın karakterler üzerinden kurgulayan yazar, kadın cinselliğiyle ilgili pek çok ayrıntı verir. Türkiye'den Almanya'ya göç eden ve yaşamını burada sürdüren, her iki ülkeyle de bağları olan kadınlar, farklı deneyimlerden geçip farklı anlayışlar geliştirdiklerinden cinselliği yaşayış biçimleri de farklılıklar gösterir.

Menekşe Toprak'ın Almanya'da yaşayan kadın karakterlerinin çoğu, Alman toplumundaki geleneksel Türk kadını imajına ters düşen yaşayış ve davranış özellikleri gösterse de yazar Almanların gözünden geleneksel Türk kadınına yansıtmayı ihmal etmez; “Eve Dönüş” öyküsündeki kadın karakterini şöyle düşündürtür sözgelimi: “Türk kadınları namus budalaları olarak bilindiklerine göre, kadının bakire olması işten bile değil” (Toprak, 2007: 37).

Toprak'ın yapıtlarında dikkati çeken hususlardan biri de Türk kadınının bir yabancıyla birlikte olmasının ya da evlenmesinin, toplum tarafından hoş karşılanmamasıdır. *Temmuz Çocukları*'nda küçük yaşta evlendirilen ve yıllar yılı psikolojik sorunlar yaşayan Süheyla'nın Klaus'a karşı hissettikleri, tüm yaşamını etkilemiştir örneğin.

Sonuç ve Değerlendirme:

Göç ve göçmenlik konularına sıkça yer veren Menekşe Toprak'ın yapıtlarında, çatışma kuramı bağlamında mikro, mezo ve makro düzeyler olarak tanımlanan çatışmalara ilişkin birçok örnek yer almaktadır. Göç süreçlerine ve göçmen yaşamına olumlu ya da olumsuz yönde etki eden, birey, aile, toplum ve devlet nezdinde ortaya çıkan bu çatışmalar ve uzlaşıları şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Toprak, yapıtlarında göçün birey üzerinde yarattığı psikolojik çatışmalara farklı yönleriyle ve çok katmanlı bir şekilde yer vermiş, göçmen kimliği, benzer deneyimleri yaşaması veya bunlara tanıklık etmesi yazarın bunları yapıtlarına gerçekçi bir dille aktarmasını kolaylaştırmıştır. Kuramsal bakımdan mikro çatışmalar olarak değerlendirilen psikolojik ve kişisel çatışmalar; güvencesizlik, yalnızlık, nostalji duyguları veya uyum ve aidiyet sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çatışmalar bireylerin göç etme kararı almalarında, uyum süreçlerinde, başka bir yere göç etmelerinde veya geri dönüş kararı almalarında etkili olmaktadır.

2) Çatışma kuramı bakımından mezo kategorisinde değerlendirdiğimiz “aile içi çatışmalar” Toprak'ın yapıtlarında genellikle farklı ülkelerde kalan, bölünmüş aile bireylerinin yaşadığı, kuşak farkından kaynaklanan ve aile bireyleri arasındaki fikir ayrılıklarından kaynaklanan çatışmalar şeklinde yer almakta; mikro ve mezo düzeyler arasında bir başka deyişle birey ve aile arasında gerçekleşmektedir.

3) Dil meselesi göçmenlerin uyum sürecini doğrudan etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Toprak yapıtlarında, göç edilen yerde ve ana yurttaki dil yetersizliği nedeniyle yaşanan çatışmaları, ana dille kurulan bağ, farklı dillerin bir arada yaşama deneyimini; birey, aile ve toplum perspektifinden değerlendirmiş, ev sahibi toplumun ve başka toplumların penceresinden de konuyu ele alarak mikro / mezo kategorilere ilişkin çeşitli birçok örneğe yer vermiştir.

4) Toprak yapıtlarında göç edilen ülkede yaşanan ayrımcılık deneyimine ve kültürel çatışmalara; birey - birey, birey - aile, birey - toplum, birey - devlet, aile - toplum ve toplum - devlet düzeylerinde, kısaca mikro, mezo ve makro boyutlardan örneklerle geniş bir şekilde yer vermiştir. Türkiye’den Almanya’ya göç hareketlerinde ve geri dönüş göçünde makro ekseninde yer alan çatışma ve uzlaşılar (anlaşma) da son derece etkili olmuştur. Bu noktada, makro boyut, devletin göçmenlerin sosyal, ekonomik ve hukuksal yaşantısını kısıtlayan (veya önünü açan) hukuksal düzenlemeleri, politikaları uygulamaya koymasını ifade etmektedir.

5) Göçün toplumsal cinsiyet boyutuyla Toprak’ın yapıtları irdelendiğinde; göçmen kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etme, kendini gerçekleştirme, aile ve toplum baskısından uzaklaşma gibi bazı avantajlara sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu, göç eden kadınların çatışma yaşamadığı anlamına gelmemektedir. Toplumsal cinsiyet konusuna ve cinselliğe sıkça yer veren Toprak’ın yapıtlarında bunlar teorik bağlamda; birey – birey, birey – aile ve birey – toplum (mikro ve mezo) arasında yaşanan çatışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğlu ve Saral (2013). *Edebiyatımızda Kadın Yazarlar Sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alexander, C., Edwards, R., and Temple, B. (2007). “Contesting cultural communities: Language, ethnicity and citizenship in Britain”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(5), 783-800.
- Bilecen, T. (2016). “Londra da Gelişen Türkiyeli Etnik Ekonominin Sosyal Hayata Yansımaları”. *The Journal of International Social Research*, 9(43), 1714-1728.
- Bilecen, T. (2019). Zülfü Livaneli’nin Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm Romanında Mültecilik ve Mültecilerin Yaşadıkları Çatışmalar, Ed. Tilbe A., Bilecen T., Dervişoğlu E., *Göç, Kültür ve Yazın*, London: Transnational Press London, 108 -122.
- Bilecen, T. (2020). *Türkiye’den Birleşik Krallık’a Göçler: Politik Sığınmacılardan Ankara Anlaşmalarına*. London: Press Dionysus.
- Bilecen, T. (2022). “Ankara Anlaşması: Türkiye’den Birleşik Krallık’a Yeni Bir Politik Göç Akını Mı?”. *Çalışma ve Toplum*, 2(73), 887-903.
- Bilecen, T., and Sirkeci, I. (2021). “Sociocultural conflicts and Ottoman settlement policies at the Balkan wars”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23(4), 533-548.
- Castles, S. (2010). “Understanding global migration: A social transformation perspective”. *Journal of Ethnic and Migration studies*, 36(10), 1565-1586.
- Çakırer, Ö. Y. (2015). “Moden Göçebeler Olarak Göçmenler, Mekân ve Şehre Uyum”. *Sosyoloji Divanı*, 3(6), 41-54.
- Dedeoğlu, S. (2014). *Migrants, Work and Social Entegration, Women’s Labor in Turkish Ethnic Economy*, Palgrave Macmillan.
- Dervişoğlu, E. (2016). “Türk Edebiyatındaki ‘Küçük İstanbul’: Kreuzberg”, I. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu Bildirileri. C. 2, Ed. Nazan Kahraman vd., Ankara: KIBATEK Yayınları, 475-486.
- Edge, S., and Newbold, B. (2013). “Discrimination and the health of immigrants and refugees: exploring Canada’s evidence base and directions for future research in newcomer receiving countries”. *Journal of immigrant and minority health*, 15, 141-148.
- Ersanilli, E., and Koopmans, R. (2011). Do immigrant integration policies matter? A three-country comparison among Turkish immigrants. *West European Politics*, 34(2), 208-234.
- Esses, V. M. (2021). Prejudice and discrimination toward immigrants. *Annual Review of Psychology*, 72, 503-531.
- Fenicia, T.; Kaiser, M. and Schönhuth, M. (2016). “Stay or return? Gendered family negotiations and transnational projects in the process of remigration of (late) resettlers to Russia”. *Transnational Social Review*, 6(1-2), 60-77.
- Gezici Yalçın, M. (2017). Göç psikolojisi. *Ankara: Pharmakon Yayınevi*.

- Girma, H. (2017). "The salience of gender in return migration": *Sociology Compass*, 11(5), 1-10.
- Hugo, G. (2014). Migrants in society: diversity and cohesion, Steven Vertovec, (Ed.), *Migration and Diversity, The International Library of Studies on Migration*, An Elgar Research Collection. 243-294.
- Kaya, A. (2016). *İslâm, Göç ve Entegrasyon, Güvenlikleştirme Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- King, R. and Skeldon, R. (2010). "Mind the Gap! Integrating Approaches to Internal and International Migration." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1619-1646.
- McAndrew, S., and Voas, D. (2014). "Immigrant generation, religiosity and civic engagement in Britain". *Ethnic and Racial Studies*, 37(1), 99-119.
- Piller, I., and Takahashi, K. (2011). Language, migration and human rights. *The SAGE handbook of sociolinguistics*, 583-597.
- Sirkeci, I. (2009). "Transnational mobility and conflict". *Migration Letters*, 6(1), 3-14.
- Sirkeci, İ., ve Erdogan, M. M. (2012). "Editorial: Göç ve Türkiye". *Migration letters*, 9(4), 297-302.
- Sirkeci, I., and Cohen, J. H. (2016). "Cultures of migration and conflict in contemporary human mobility in Turkey". *European Review*, 24(3), 381-396.
- Sirkeci, İ., Utku, D., and Yücesahin, M. M. (2019). "Göç çatışma modelinin katılım, kalkınma ve kitle açıkları üzerinden bir değerlendirmesi". *Journal of Economy Culture and Society*, 59(1), 199-226.
- Stevens, M., Hussein, S., and Manthorpe, J. (2012). "Experiences of racism and discrimination among migrant care workers in England: findings from a mixed-methods research project". *Ethnic and racial studies*, 35(2), 259-280.
- Tezcan, T. (2019). "Return home? Determinants of return migration intention amongst Turkish immigrants in Germany". *Geoforum*, 98, 189-201.
- Tilbe, A. (2016). Göç Kültürü ve Çatışma Modeli Bağlamında Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm'üne Bir Bakış. *Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri*, Londra: Transnational Press London, 1-19.
- Toprak, M. (2007). *Valizdeki Mektup*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toprak, M. (2009). *Hangi Dildedir Aşk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toprak, M. (2011). *Temmuz Çocukları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toprak, M. (2012). Üçüncü Bir Vatan Olarak Edebiyat. *Almanya'ya Emek Göçü*. Ed. Ü. Sözbir Fındıkçıoğlu ve E. Z. Güler, İstanbul: Yazılama Yayınevi, 115-118.
- Toprak, M. (2014). *Ağtın Sonu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, M. (2018). *Arı Fısıltıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, M. (2022). *Dejavu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Uyaroğlu, İ. (1981). "Annesi Almanya'da Çalışan Çocuğun Şiiri", *Yazko Edebiyat*, 13, 52.
- Zeyneloğlu, S., ve Sirkeci, İ. (2014). "Türkiye'de Almanlar ve Almancılar". *Göç Dergisi*, 1(1), 77-118.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Migration and Migrancy in the Works of Menekşe Toprak in the Context of Conflict Theory

Absolutely! Here's a 500-word extended abstract in English based on the Turkish text you provided, formatted without subheadings or bullet points: Menekşe Toprak, born in Kayseri in 1970, completed her primary and secondary education in Cologne and Ankara, and graduated from Ankara University Faculty of Political Sciences. Following her training at Ziraat Bank Banking School, she worked at Ziraat Bank in Ankara and later served as a specialist at the Berlin branch of the same bank. Her move to Berlin in 1999 marked a turning point, as she transitioned from a career in banking, which she later described as "excruciatingly boring," to pursue her interests in translation and novel writing. Toprak's literary journey began with her collection of short stories, "Valizdeki Mektup" (The Letter in the Suitcase), published in 2007, followed by another collection, "Hangi Dildedir Aşk" (In What Language is Love?), in 2009. She then ventured into novel writing, with her first novel, "Temmuz Çocukları" (July Children), released in 2011. Her novel "Ağtın Sonu" (The End of the Lament), published in 2014, earned her the Duygu Asena Novel Award in 2015. In 2018, she received the Ankara University Novel Award for "Arı Fısıltıları" (The Whispers of Bees), and her most recent novel, "Dejavu" (2022), was awarded the 2021 Literature Scholarship by the Berlin Senate Department for Culture. Migration literature can be broadly categorized into works by migrant authors and works that explore the phenomenon of migration in various forms. The former emphasizes the author's migrant identity, while the latter focuses on the text's engagement with migration. In some instances, these two aspects intersect, resulting in texts by migrant authors that directly address migration. While some of these texts are fictional, they often draw from lived experiences, observations, and personal histories, as seen in Menekşe Toprak's work, making them valuable resources for migration studies. This paper will analyze Menekşe Toprak's works, which offer a rich source for migration literature, through the lens of conflict theory, considering both her migrant identity and her direct and indirect treatment of migration in her writings. Theoretical approaches to migration literature provide various tools for understanding the multifaceted nature of migration. Conflict theory, a flexible model, interprets migration by encompassing its individual and social dimensions, as well as the political decisions that influence it. This model views migration as a dynamic process, acknowledging its fluid and variable character, often exceeding the boundaries of traditional migration concepts. The reasons that compel individuals to migrate are explained by the pursuit of human security. The conflicts driving migration are not limited to physical threats to life safety; they can also manifest as economic conflicts, such as poverty, deprivation, and unemployment, or as conflicts rooted in ethnicity, religion, gender, or sexual orientation. These conflicts can occur between individuals (micro), within communities (meso), or as a result of state policies (macro). Therefore, all direct and indirect individual, social, and state-level factors that prompt displacement can be considered within the scope of "conflict." While migration movements intensify during periods of conflict, it is essential not to confine migration solely to conflict, as the pursuit of human security continues in periods of agreement and cooperation. Both situations of conflict, where disagreement escalates into violence, and situations of agreement and cooperation, where human security is maintained, are seen as drivers of mobilization in this model. The new place of settlement introduces new conflicts or agreements, particularly in adaptation processes, encompassing cultural, social,

economic, and political dimensions. Persistent conflict can lead to further displacement, while agreement facilitates a smoother and shorter adaptation process. The migration culture that emerges between sending and receiving regions ensures the continuity of migration corridors, influenced by social networks, even amidst changing migration policies. Social networks enable migrants to navigate from insecure to secure regions by leveraging their national, ethnic, religious, and cultural ties. Solidarity networks facilitate coping with challenges and alleviate feelings of loneliness. Consequently, individuals with similar social structures tend to cluster in specific areas, forming dynamic social networks. These safe corridors and the transmission of experiences through migration culture can mitigate the intensity of conflict. The migration corridor between Turkey and Germany, initiated in the early 1960s with bilateral agreements for temporary labor, has evolved over the years due to the migration culture between the two countries, adapting to changing migration policies.

